

АРОМАТЪТ НА ПРАВОСЛАВИЕТО ИЛИ ЦАРСКИЯТ ПЪТ

ЕКЛЕСИОЛОГИЧЕСКИТЕ ВЪЗГЛЕДИ НА ЙЕРОМОНАХ СЕРАФИМ (РОУЗ)

ЧАСТ II

ОПАСНОСТИТЕ ОТЛЯВО

1. Отправната точка

Как в нашето съвремие да намерим светоотеческия път на умереност, средния път между крайностите или както светите отци го наричат „царския път” по отношение на еклесиологическата ориентация? В своята статия, озаглавена „Царският път” о. Серафим започва да търси отговора на този въпрос, като се обръща към учението на преп. Йоан Касиан за „царския път” в духовния живот. На пръв поглед тази отправна точка изглежда странна. Има ли пряка връзка между пътя на трезвението, тоест, на бодърстването и на разсъдителността в духовния живот, за който говори преп. Йоан Касиан, и православната еклесиология в наши дни? Може би това трябва да възприемаме само като пример, който о. Серафим ни дава, за да съдим от него по аналогия колко внимателни трябва да бъдем по отношение на крайностите, когато градим нашата вероизповедна позиция? Но не, о. Серафим ни казва: **„Като приложим това учение към собственото ни положение** (к. м. – К. Т.), ние можем да кажем, че „царският път“ на истинското Православие днес е средината, лежаща между крайностите на икуменизма и реформаторството, от една страна, и „ревността не по разум“ (Рим. 10:2), от друга.”¹ Според о. Серафим духовната сила, с помощта на която можем да намерим верния път както в личния си духовен живот, така и в полето на учението за Църквата са разсъдителността и трезвението – този „благ дар”, който трябва да се стремим да постигнем с всичките си сили чрез смирението. И така, правилната ориентация в еклесиологическите въпроси е в пряка зависимост от равнището на нашия духовен живот, от нивото на нашето църковно съзнание, от простотата и смирението, с които подхождаме към сложните въпроси на съвременния църковен живот. Тази идея, изложена в „Царският път”, о. Серафим развива и допълва на много места в своите статии. Да поддържа пламъка на вътрешния духовен живот – ето го необходимото условие за да можем да се ориентираме сред ставащото в живота на Църквата. Именно за това вниманието на о. Серафим е насочено преди всичко към състоянието на духовния живот в различните православни юрисдикции.

2. Духовното състояние на съвременното православие

Угасването на Духа, липсата на ревност, на горене във вярата, ширещите се навсякъде в съвременния православен свят топлохладност и безразличие към въпросите на духовния живот – тези печални признаци на все по-голямото отдалечаване от живота в Христа според о. Серафим са най-очевидните характеристики на съвременното православно християнство. Духовна леност, безразличие, липса на интерес към духовния живот – това е всеобщата картина на съвременното православие, която дава основание на о. Серафим да каже: „При тъжната гледка на почти всички православни църкви и ‘юрисдикции’ човек лесно може просто да заключи, че тук е точно противоположното на онова, което Христос дойде да даде — почти всеобща хладност и безразличие, угаснали светилници, от които вече не струи светлина; сол, която е изгубила силата си, православие, което сякаш е изцяло въпрос на навик; вяра, погълната от светскост и пораждаща безразсъдни компромиси и вероотстъпничество. Тази гледка е несъмнено достатъчна, за да попари ревността у всеки

¹ Царският път. Истинското Православие в епохата на отстъплението - <http://www.bulgarian-orthodox-church.org/tr/lode/frseraphimrose-royalpathbg.pdf>

православен християнин — докато човек не разбере, че всичко това е православие само по име, че без божествената ревност, която е характерна за истинския православен живот, това изобщо не е Православие, а само угасналите останки на някога горял огън.”²

„Угасналите останки на някога горял огън...” – наистина ли само това е останало от поместните църкви? О. Серафим използва дори още по-категорични изрази: „пред очите на човечеството от XX век славният някога православен свят навлиза в последните стадии на своето разпадане.”³

Нещо повече, о. Серафим смята, че съвременните поместни църкви вече не могат да бъдат приемани безусловно за православни в пълния смисъл на думата. Според него духовният упадък в тях е довел отстъплението на етап, на който самите техни йерарси са се превърнали в двигател на процесите, водещи до разпад на православно съзнание и подготвящи почвата за окончателното размиване на различията с инославните: „Още сега опожарените черупки на ‘православни’ църковни организации извършват политическата подготовка (‘те подготвят на рода’) за предстоящата уния — вече не просто с Латинската църква, но с целия отстъпнически и неразкаял се християнски свят.”⁴

„Опожарените черупки на ‘православни’ църковни организации...” – не са ли прекалено силни тези думи, изречени още през 70-те години на XX в.? Може би на мнозина те ще се сторят крайни, но това е добър повод да си дадем сметка, че критериите на съвременното „комфортно” християнство са се отдалечили твърде много от светоотеческите. Сякаш за да ни насочи към съпоставката с тях о. Серафим ни припомня, че „средоточието на живота на Христовата Църква е именно ревността.”⁵ Така ли е днес? О. Серафим ни напомня също, че горенето на духа, ревността е *нормата* на православия християнски живот. Това не е дял на малцинство от подвижници. Към такъв живот са призвани всички християни. Всъщност именно охлаждането и загубата на ревността са една от основните причини да бъдат размити в днешно време истинските християнски критерии и да се разместят и подменят основни християнски понятия. Либералното и модернистично богословие възприема истинския християнски живот, християнската аскеза като „фанатизъм”, а това, което смята за път на „умереност”, всъщност представлява студенина на сърцето, себеугаждане, начало на отстъпление от вярата, отказ от всеотдайното и ревностно служение на Бога. А Господ приема *единствено* такова служение, припомня ни отново о. Серафим.⁶ Наличието на такава ревност без съмнение е един от признаците, че Христовата Църква продължава да живее. А там където тази ревност отсъства?... Там на съвременните ревнители гледат подигравателно, а вероизповедната им позиция на ограждане от църковното общение с еретичестващите или с тези, които негласно ги поддържат, се възприема като „разкол”. Но това може да бъде оценката на хора, които „или не са истински православни християни, или пък са си създали погрешни представи за ревността”.⁷ Това е една от трагичните последици на загубената ревност – с нея се загубва и способността за правилна ориентация: „...хладните по сърце християни не разбират Христовата вяра, нито уловките на врага на човешкото спасение...”⁸ Мисленето им става светско, неща, които са от първостепенно значение за спасението, стават малозначителни, а борбата на ревнителите – неразбираемо дребнава „битка за „дреболии“, като например запазването на църковния календар или непоменаването на патриарха”.⁹ Но при вероотстъпничеството, предупреждава ни о. Серафим, също както и при всеки грях, дя-

² The Zealots of Mount Athos – In: *The Orthodox Word*, Nr. 46 (1972): p. 219-228.

³ Пак там

⁴ Пак там

⁵ Пак там

⁶ Пак там

⁷ Пак там

⁸ Пак там

⁹ Пак там

волът никога не предлага явно зло, а изкушава чрез такива незначителни „дреболии“, които постепенно се натрупват, и накрая прокарват цял широк път, водещ до гибел.

Обикновено се навдигат множество гласове, които успокояват и приспиват православната съвест, че извършваните отстъпления всъщност не са нещо толкова съществено и сериозно, че подобни неща са били вършени и преди в историята на Църквата, а най-важното – че те не са нещо, засягащо същността на вярата, не са догматически въпроси. Но о. Серафим е категоричен: „Също както в дните на свети Максим Изповедник, това (т.е. икуменическото учение за Църквата – в ск. м., К.Т.) е въпрос от догматическо естество, понеже **онзи, който поменавя един открит еретик**, твърдящ, че Православната църква не е Христовата Църква, а само „част“ от нея (вж. Слово по случай интронизацията на патриарх Димитрий), с това става участник в неговата ерес и го приема за свой водач по път, чийто пагубен изход вече със сигурност е повече от очевиден.”¹⁰

Надали може да бъде казано по-ясно и недвусмислено. Но дори и след 60-те години на ХХ в. либералното богословие продължава да приспива православната съвест, въпреки че оттогава насетне проявите на отстъплението ставаха все по-дръзки и дори шокиращи: взаимното снемане на анатемите между Константинопол и Рим, без официално съгласуване с останалите поместни православни църкви, многократните случаи на съвместни молитви с еретици и дори причастяване на римокатолици в православни храмове! О. Серафим, чийто проникателен ум проникваше в същината на отстъплението, стигна до следното обобщение: *„Кризата на Православието днес се състои в загубата на усета за истинското християнство* (к. м. – К. Т.). Този усет се е изгубил до голяма степен не само у московските архиереи, но и у повечето руски „дисиденти“, както и в „Парижката“ школа на богословите емигранти, изгубил се е у изменилия на Православието Константинополски патриарх и всички, които го следват, у новостилците, у обновленците и модернистите от всяка разновидност, и навсякъде у всички наивни люде, които си въобразяват, че са православни, тъй като бащите им са били такива или поради това, че принадлежат към „канонична църковна организация“.”¹¹

3. Греховете на йерарсите и отношението на църковния народ към тях

В статията си „Катакомбната Тихоновска Църква в 1974 г.” о. Серафим разглежда обръщението на световно известния руски писател Александър Солженицин до Третия всезаграничен събор на РПЗЦ, състоял се през месец септември 1974 г. в манастира „Света Троица“ в Джорданвил, щат Ню Йорк. През 1973 г. Солженицин напуска Съветския съюз и се установява в Швейцария. Смелият борец срещу съветския режим не е църковен човек и няма достатъчно изградено църковно съзнание, за да разбере борбата на Задграничната Църква. Той развива в посланието си до Задграничния събор някои тези, характерни за мисленето на либерално настроения интелектуалец, който има искрена почит към Църквата, но същевременно схваща твърде погрешно нейната мисия в този свят. На първо място Солженицин призовава архиереите на РПЗЦ към единство както с останалите задгранични руски юрисдикции, така и особено с „православния руски народ”, но не разбира, че църковното единство може да бъде само в истината и всичко останало е безпринципно съглашателство, мотивирано от конюнктурно-тактически, а не от същностно верови съображения. Като искрен и честен човек той не си затваря очите за предателството на сергианската йерархия, но смята, че не бива поради него Задграничната Църква „да подменя реалния руски народ с въображаемата катакомбна църква”¹² и да се солидаризира с нея, а не

¹⁰ Пак там

¹¹ Катакомбната Тихоновска Църква в 1974 г., – <http://www.bulgarian-orthodox-church.org/tr/lode/frseraphimrose-catacombchurch1974.pdf>

¹² Пак там

„с милионите православни вярващи”. Солженицин е убеден, че падението на сергианските архиереи е тяхна лична отговорност и няма никакво отношение към масата от вярващите, които те възглавяват. Той пише: „Греховете покорност и предателство, допуснати от архиереите, легнаха като земна и небесна отговорност върху тези водачи, но те не се разпростират върху църковното тяло, върху масата от богомолци в храмовете и никога не могат да се предадат на църковния народ – цялата история на християнството ни убеждава в това. Ако ли греховете на архиереите се предаваха на вярващите, то Христовата Църква нямаше да бъде вечна и непобедима, но щеше изцяло да зависи от случайностите на характери и поведения.”¹³

Наистина, отговорността за „греховете покорност и предателство, допуснати от архиереите” не е отговорност на църковния народ, но църковният народ е отговорен за избора си – да окаже ли на свой ред покорност и „послушание” на отстъпническата йерархия и да я следва, или да остане верен на църковната истина и църковната правда. Този, който следва безкритично или по някакви съображения, макар и против волята си, йерархията в нейното падение, той става в една или друга степен съучастник в това падение и няма как да избегне последициите от него. От древни времена в Църквата именно църковният народ е пазителят на истината. Ако той не се интересува от вярата си, ако е безразличен към отстъпничеството на архиереите, той очевидно е станал в много по-малка степен църковен. И точно с такава паство една отстъпническа йерархия се чувства много по-комфортно.

Парадоксално е, но именно убеждението на Солженицин, че предателството на архиереите от Московската патриаршия не засяга църковното паство, обслужва по най-добър начин тези архиереи и съответно тяхното предателство. Защото от това убеждение следва изводът, че паството може без смущение и безпокойство да посещава богослуженията в храмовете на Патриаршията, да бъде в молитвено единство с нейния клир и да следва своите водачи, без да се страхува от лоши последици, независимо от посоката, в която те го водят. То е като все едно да твърдиш, че екипажът и пътниците са в безопасност, защото не носят отговорност за това, че капитанът води погрешно кораба и го насочва към опасни подводни скали. По такъв начин възгледът на искрената, но недостатъчно въцърковена интелигенция за Църквата се оказва много удобен и дори обслужващ критикуваната от нея върхушка на отстъпническата църковна йерархия. О. Серафим разкри това много ясно: „Такъв възглед се основава върху едно напълно погрешно разбиране за естеството на Църквата, което изкуствено отделя йерархията от вярващия народ и допуска, че ‘църковният живот’ продължава ‘нормално’, независимо от ставащото с водачите на Църквата. Напротив, цялата история на Христовата Църква ни убеждава тъкмо в противоположното. Кой друг, освен епископите на Рим, отклони Западната Църква в отстъпление, разкол и ерес? Виновни ли са обикновените вярващи римокатолици, че те — най-голямото множество ‘християни’ на света — днес са *извън Христовата Църква* и че за да се върнат в истинската Църква, те трябва не само да се отрекат от лъжеученията на Рим, но и напълно да преустроят религиозното си мислене и да се отучат от фалшивото благочестие, на което са ги научили именно техните епископи?”¹⁴

И още нещо. Има съществена разлика между личните прегрешения на ръководещите Московската патриаршия и техните грехове срещу вярата и Църквата. Вторите именно са тези, чиито последици се разпростират върху паството, което ги следва. Солженицин обаче не прави разграничение между двете групи грехове. „Ако думите му – пише о. Серафим – се отнасяха единствено до личните грехове на йерарсите ѝ [на Московската патриаршия – в ск. м. – К. Т.], то те щяха да бъдат истинни. Но катакомбните архиереи и вярващи ни най-малко не са се отделили от Московската патриаршия поради личните грехове на нейните архиереи — но по-скоро поради тяхното отстъпление от Христа, което в действителност въвлича не

¹³ Пак там

¹⁴ Пак там

само йерархията, но и всички вярващи...”¹⁵

Поради тази причина истинно-православните християни смятат свещенството и вярващите на Московската патриаршия за участници в отстъпление и разкол. Но в същото време отношението им към тях е състрадателно и съчувствено – както към обикновените вярващи, които посещават отворените по това време в Съветския съюз храмове, така и към съвестните свещеници, които полагат усилия да служат добре, доколкото това е възможно под натиска, упражняван от страна на комунистическите власти. В статията си „Какво мисли Катакомбната Църква” о. Серафим анализира посланието на катакомбен пастир до неговите духовни чедра. То е написано през 1962 г. и е един от малкото документи на Катакомбната Църква в Русия, станали известни на Запад. В него е изразена трезва оценка за клира на Московската патриаршия, чужда на всякаква предубеденост и осъждане: „... искрени и нелицемерни свещенослужители ... в храмовете има. На тях, разбира се им е трудно, но те някак си се стараят да се промъкнат през иглено ухо. Да се търсят такива сред епископите е почти безнадеждно: огромното мнозинство от тях ‘знае какво прави’ и сега са особено оправдани думите на св. Иоан Златоуст: ‘Не се страхувам от никого на света; страхувам се само от епископите’”¹⁶

Въз основа на същата трезва оценка и о. Серафим никога не смяташе Московската патриаршия за безвъзвратно отпаднала от тялото на Църквата, а цялото ѝ паство – за сбор от еретици или езичници. У него винаги присъстваше съзнанието, че в отстъплението и разкола на Московската патриаршия и на официалните поместни църкви има степени и нива и съответни на тях по-големи или по-малки възможности за възсъединяване на отпадащото тяло с Църквата. Правилното отношение към нашите събратя, намиращи се в юрисдикциите на „световното православие” о. Серафим виждаше в проявата на любов, разбиране, съчувствие. За него обаче това ни най-малко не означаваше да се скрива истината, да се премълчава еклесиологичната оценка за положението на техните юрисдикции и за тяхното собствено църковно положение в личен план. Напротив, истинската любов винаги е съединена с истината. Именно за това истинно-православните християни не следва да участват в делата на официалните поместни църкви или да имат с тях общение в молитвата и тайнствата: „заради чистотата на Христовата Църква [те] са длъжни да останат отделени от разколническата организация и по такъв начин да ѝ покажат пътя за връщане към Истинската Църква на Христа”¹⁷

Свидетелството на истинските православни християни „всред един студен и умиращ свят” е нелек кръст. То ги поставя в положението на презирано малцинство, на „маргинали”, от които нищо не зависи, които са далеч от центъра на общественото внимание, от кръговете, които творят „големите” и „значимите” събития. Духовно-нравствените норми, съгласно които те се стремят да живеят, влизат във все по-голям конфликт с това, което съвременното общество приема за норма и това ще ги принуждава да си налагат все по-големи доброволни самоограничения. Колко са хората, които могат да се обрекнат на такова доброволно изгнаничество в обществото? Можем ли да очакваме това от масата християни? И не е ли прав Солженицин, когато ни казва: „Повечето от хората са не светци, а обикновени люде. И вярата и богослужението са призвани да съпровождат техния обикновен живот, а не да изискват от тях всеки път върховен подвиг“? Може би това е гласът на „здравия” човешки разум, но това не е гласът на Христовата истина, защото, припомня ни о. Серафим: „цялата история на Христовата Църква е история на тържеството на Христовите подвижници. ‘Обикновените’ хора вървят след подвижниците, а не обратно. Образецът е подвижничеството, а не ‘обикновеният живот’”¹⁸

¹⁵ Пак там

¹⁶ Какво мисли Катакомбната Църква? - In: *The Orthodox Word*, No. 96 (1981) pp. 21-23.

¹⁷ Катакомбната Тихоновска Църква в 1974 г., - <http://www.bulgarian-orthodox-church.org/rt/lode/frseraphimrose-catacombchurch1974.pdf>

¹⁸ Пак там

Според хуманистичния възглед на либералната интелигенция, изразен от Солженицин, вярата трябва да съпътства „обикновения“ живот на „обикновените“ хора, да ги укрепва, да ги подпомага в носенето на тежестите му и толкова. За хуманизмът нормата е това, което **ние сме**. Развита само една крачка по-нататък тази мисъл стига до добре познатото ни и широко разпространено днес схващане за вярата и Църквата като призвани да доставят душевен комфорт, утеха и ... успехи (!) на човека в неговия земен живот. За християнския светоглед, напротив, нормата е това, което ние не сме, но което **трябва да бъдем** и то с оглед на истинския живот – този във вечността. Християнската вяра и Църквата не са предназначени да обслужват земния живот на човека. Днес най-ниското ниво, до което стига принизяването им в тази посока, е съвременното ритуално обслужване на „християните“, което удовлетворява потребностите им да бъдат извършвани определени обреди във важните моменти от живота им – кръщение, венчавка, опело. Но това съвсем не е същинското предназначение на християнската вяра и на Църквата. Те са призвани да водят човека по пътя към вечния живот и да го подготвят за него. Ето защо о. Серафим отправя следното предупреждение: „Изповедничеството на Истинно-Православната Църква е безусловно задължително за ‘обикновените’ православни християни на днешна Русия (и на цялото официално православие – в ск. м., К. Т.), ако те се надяват да останат православни и да не продължат по пътя на отстъплението.”¹⁹ Едно предупреждение, което би трябвало да чуе всеки, смятащ себе си за православен християнин.

4. Въздържането от църковно общение с официалните поместни църкви

Но какво да се прави? Как да постъпят искрените християни, които се намират в юрисдикциите на официалното православие и които не одобряват отстъпничеството на своите йерарси? О. Серафим ни припомня обещанието на нашия Спасител, че Неговата Църква ще продължава да живее до самия край на този свят и портите адови няма да ѝ надделаят. Следователно несъмнено е, че Църквата Христова и истинското Православие съществуват и днес, но този, който жадува за Истината, трябва да се научи да ги търси. Те не са там, „където преобладават многобройността и модата, и съгласието със света, а там, където има стремеж и горене за Божията истина и праведност. Огънят на истинското Православие е все още жив на много места: в Катакомбната Църква на поробена Русия, всред гонените истински православни християни в Гърция, в оклеветената Руска Задгранична Църква, всред зилотите на Света Гора.”²⁰

„...Там, където има стремеж и горене за Божията истина и праведност” (к. м. – К. Т.) – там според о. Серафим можем да открием истинската Христова Църква и истинското Православие. Колко различен е този подход от еклесиологическите конструкции на официалното православие, за които основополагаща е „каноничността” и в които остава все по-малко място за истината! Една безсъдържателна „каноничност”, откъсната от истината, превърната във формална правна нормативност, с чиято помощ може да се оправдае всяко беззаконие, извършвано от свещеноначалието, което оглавява зримото църковно тяло. „Каноничност”, чието очевидно предназначение е да задържи църковния народ в подчинение на управляващата го йерархия, **независимо от посоката, в която тя го води**. Дори ако това е посока на отдалечаване от Христа. Това, което ни казва о. Серафим е, че в Църквата нищо не може да бъде отделено от истината или безразлично към нея. И още – че истинската Църква ще открием там, където има „стремеж към праведност”, тоест, стремеж към истински духовен живот, а не студенина, приспособяване към духа на времето и „комфортно християнство”.

О. Серафим не се колебае да посочи изхода за тези, които желаят да останат верни на Спасителя и на Неговата Църква. Това е **прекръстването на църковното общение с отстъпни-**

¹⁹ Пак там

²⁰ The Zealots of Mount Athos. – *The Orthodox Word*, № 46 (1972): 219-228.

ческите йерархични структури на официалното православие. В сходни ситуации светите отци са вземали именно това решение - прекратяване на църковното общение с отстъпническата йерархия. О. Серафим ни посочва примера на свети Максим Изповедник: „Христовата Църква не познава по-велик поборник от свети Максим Изповедник, комуто привържениците на „църковното единство“ предлагали същите доводи, които днес се предлагат на истинно-православните християни, отказали да бъдат в общение с онези „православни“, които са напуснали пътя на благочестието и истината. От свети Максим искали само две неща: да приеме компромисното изповедание на вярата (т. нар. „Типос“) и да се причасти заедно с патриарха и епископите, които са го приели. Пратениците на византийския император обяснили на св. Максим, че „Типосът не отрича двете воли на Христос, но само задължава човек да не говори за тях заради мира в Църквата.“ Те му казали: „Пази в сърцето си каквато искаш вяра, никой не ти пречи да го сториш“, обвинявали го, че сее раздор в Църквата поради своето непокорство. „Ти сам наскърбяваш всички, защото именно поради тебе мнозина не желаят да имат общение с поместната Църква“. Хвърляли в лицето му любимия довод на „християнските либерали“ от всички времена: „да не би да искаш да кажеш, че само ти се спасяваш, а всички останали са осъдени“ и накрая изтъкнали върховния си аргумент, който днес е тъй силен и привлекателен: „Ще бъдеш изоставен, тъй като не само всички източни патриарси приеха Типоса, дори пратениците на римския папа“ — последния патриарх в тогавашния свят [останал] православен — „утре, неделя, ще приемат светите Тайни заедно с патриарха на Константинопол“. На това свети Максим, обикновен монах, който макар и да знаел, че може да остане последният християнин на света, който вярва по този начин, отговорил с думи, които би трябвало да се напишат със златни букви, за да ги чете всеки истинно-православен християнин днес: **„Дори ако целият свят се причасти заедно с патриарха, аз няма да сторя това.“**²¹

Разбира се, тази позиция на свети Максим, не е произволна, в нея няма нищо субективно, нищо волунтаристично, нищо самочинно. Тъкмо такава следва да бъде еклесиологическата позиция и на съвременните православни християни, стремящи се да пребъдват в пълнотата на Христовата Истина, да бъдат живи членове на Христовата Църква. О. Серафим ни обръща внимание, че всъщност това е истински каноничното поведение, съобразено с 3-то правило на Третия Вселенски събор, което не позволява на православните „да се подчиняват на отстъпилите или отстъпващи от Православието епископи.“ А тези, които настояват, че прекратяването на църковно общение може да става само подир съборно осъждане, следва да имат предвид, че осъждането на една ерес дори само от множество отци, без събор, е достатъчно основание за това според 15-то правило на Двукратния събор. Постъпващите така, посоченият канон третира като такива, които „не са създали разкол, а са запазили Църквата от разкол.“²² Впрочем през 1983 г. – само една година след праведната кончина на о. Серафим – Руската Православна Задгранична Църква съборно осъди икуменизма като еретическо учение, несъвместимо с Православието.

С примера на свети Максим Изповедник о. Серафим убедително показва светоотеческия път, по който следва да вървят истинските православни християни и също така ясно предупреждава за безчестието, поруганията, несправедливите обвинения, които те трябва да са готови да понесат. Но това не бива да ги разколебава, те са принудени да изберат този трънлив и тесен път, защото не могат да останат верни на Спасителя Христос и същевременно да продължават да са в църковно общение с „ония, които презират църковния календар, внасят обновления в богословието и благочестието, узаконяват сергианския разкол, молят се заедно с еретици и чрез слово и дело провъзгласяват, че „нищо не ни отделя“ от тези

²¹ Катакомбната Тихоновска Църква в 1974 г., - <http://www.bulgarian-orthodox-church.org/tr/lode/frseraphimrose-catacombchurch1974.pdf>

²² Възгледите на о. Серафим (Роуз) за сергианството - <http://www.bulgarian-orthodox-church.org/tr/lode/s.rose-sergianstvo.htm>

най-окаяни и злощастни „християни“ на Запада, които векове наред не са познали Божията благодат”.²³ Християните трябва да се покоряват на Бога, а не на човечи, трябва да пребъдват в неизменяемата православна вяра и да странят от тези, които я приспособяват към хуманистичния дух на времето. Това е дълбокото убеждение на о. Серафим. Ето защо и той повтаря без никакво колебание заедно с „божествения свети Максим“: *„дори ако целият свят се причасти заедно с архиереите-отстъпници, ние няма да сторим това. Амин.“*²⁴

5. Въздържането от църковно общение с „официалното“ православие и въпросът за благодатта

Днес всички православни християни, които не желаят да участват в отстъплението на официалните поместни църкви, са съгласни помежду си, че трябва да се въздържат от евхаристийно и молитвено общение с тях. Но по въпроса дали тези църкви са окончателно отпаднали от Вселенската Църква и дали техните тайнства са благодатни и действителни, оценките са твърде различни. Нещо повече – тези различия станаха причина за разделения сред самите истинно-православни християни.

Още преди Втората световна война гръцкото старостилно движение се раздели (през 1937 г.) на две големи течения – „флоринити“ и „матеити“ – които се различаваха в отношението си към новостилната Гръцка църква. Матеитите имаха твърде крайни разбирания и търсеха своите основания за прекратяване на общението с официалната Еладска архиепископия в еднозначното ѝ третиране като еретическа и отпаднала от Едната света съборна и апостолска Църква. Те я обявиха за безблагодатна и тайнствата ѝ – за недействителни.²⁵ Флоринитите имаха по-умерена позиция. В различно време те изразяваха различни виждания относно благодатността на официалната йерархия, но така или иначе за тях остана водещо разбирането, че нито отделни лица, нито поместни Църкви, а само Вселенски събор има правото да провъзгласи отпадането на дадено църковно тяло от Вселенската Църква, поради което се въздържаха от обявяването на официалната Гръцка църква за окончателно отпаднала. В практиката си, до средата на миналия век те се ръководеха от правилото да не извършват повторно миропомазване над кръстените от новостилни свещеници.²⁶

По същото време – 20-те и 30-те години на ХХ в. – в Русия съвестта на християните беше поставена на подобно изпитание, само че от другата голяма съблазън за Православието през миналото столетие – сергианството, което предателски поставяше Православната Църква в подчинение на нейния враг – комунистическата богоборческа власт. Сред руските изповедници на вярата, прекъснали общението си с митрополит Сергей и подчинените му, също се оформи твърде широк спектър на оценките за статуса на официалната църковна йерархия, сътрудничаща със съветските власти. Но руските изповедници останаха единни помежду си въпреки различията в оценките си относно благодатността на сергианите и с течение на времето еклесиологическите позиции на най-видните йерарси дори се сближаваха. Обективни предпоставки за това бяха, от една страна, тяхната висока богословска подготовка, а от друга, жестоките репресии на болшевиките, които естествено укрепваха духа на солидарност между изповедниците. През 20-те и 30-те години на ХХ в. обаче репресиите имаха толкова системен характер, че доведоха Руската Православна Църква до почти пълно физическо унищожение. След разправата с истинно-православните клирици

²³ Пак там

²⁴ Катакомбната Тихоновска Църква в 1974 г.

²⁵ Виж, напр., писмото на епископите Матей Врестенски и Герман Кикладски до бившия Флорински митрополит Хризостом от 27 януари (14 януари ст. ст.) 1942 г. - http://holyrussia.narod.ru/Florine_schism1.html

²⁶ Виж, напр., писмата на Хризостом Флорински до монах Маркос (Ханиотис) от юни 1937 г. и до Герман Димитриадски от 17 октомври 1937 г., - http://holyrussia.narod.ru/Florine_schism1.html

и миряни, гонителите подложиха на изстребление и сергианската йерархия. Към навечерието на Втората световна война болшевиките почти напълно бяха изпълнили своята задача, като оставиха да съществува легално само незначителна част от сергианската върхушка.

Църковната опозиция в Русия беше напълно унищожена с изключение на тази част от нея, която успя да премине към катакомбно съществуване в условията на дълбока нелегалност. Никога повече до края на комунистическата система и разпада на Съветския съюз в Русия не беше позволено откритото съществуване на православна църковна юрисдикция, различна от казионната Московска патриаршия. През този период до свободния свят достигаха само съвсем редки и откъслечни сведения за еклесиологическите възгледи, споделяни от представители на катакомбната Църква.

Руската Задгранична Православна Църква, която се формира от църковната емиграция в чужбина след революцията, подобно на изповедниците в самата Русия прекъсна църковното си общение с митрополит Сергей (Страгородски) и подчиняващите му се клирици (през 1931 г.), като обаче се въздържаше да се произнася относно валидността на тайнствата и наличието или липсата на благодат у сергианската йерархия. Ето как разсъждава О. Серафим във връзка с този въпрос: „Строгото правило на Руската Задгранична Църква да забранява на членовете си приемането на Тайнства от свещенослужители на Московската патриаршия не се основава върху някакво заявление, че тези Тайнства са лишени от благодат, но по-скоро върху свещения завет на митрополит Анастасий и на други велики задгранични архиереи, забраняващ всякакво общение с патриаршията дотогава, докато лидерите ѝ продължават да предават вярата и са в подчинение на атеистите.”²⁷

Наистина различни видни задгранични йерарси и богослови изказваха мнения, че Московската патриаршия със своето предателство се е поставила извън Църквата, но именно само под формата на лични богословски мнения (теологумен), без тези възгледи да прерастват в еклесиологическа позиция на Задграничната Църква. През следващите десетилетия проверката на времето показва, че тази позиция е твърде мъдра. Благодарение на нея Задграничната Църква избягна безползните и дори вредоносни спорове по тази тема и възможните вътрешни напрежения и разцепления като следствие от тях.

Важно е обаче да се отбележи, че позицията на Руската Православна Задгранична Църква не беше просто един благоразумен начин да се заобиколи в интерес на единството въпросът, чието разискване можеше да доведе до противопоставяния и разделения. Ако тази позиция би била плод само на един прагматичен църковно-политически подход, то тя трудно би могла да бъде удържана в продължение на няколко десетилетия, особено при положение, че настояванията за категоричен и определен отговор бяха предявявани в дадени моменти твърде настойчиво и вътре в РПЗЦ. Тази позиция имаше своя дълбок богословски корен в разбирането, че процесът на отстъпление на официалните поместни църкви от православно изповядване на вярата в наши дни е именно *процес*, и е крайно рисковано и дори самонадеяно да се опитваме да определяме дали в дадена църковна юрисдикция той е стигнал дотам, че тя е отпаднала напълно от Вселенската Църква. Всъщност основанието да бъде прекратено църковното общение с йерархията, клира и паството на дадена юрисдикция не се корени в оценката, че тя е безблагодатна, т.е. отпаднала е напълно от тялото на Църквата. Ако приемем обратното, то е все едно да твърдим, че лекарят трябва да наложи карантина, тоест да ограничи общуването със заразно болен, едва след като е констатирал неговата смърт. Напротив, заразата трябва да се ограничи веднага щом се установи нейното наличие. Подобно е и в църковната сфера – църковното общение с йерарси, които проповядват ерес или мълчаливо допускат нейното разпространяване, трябва да се прекрати още щом като се установи, че в отклоненията си от Православието тези йерарси са

²⁷ Катакомбната Тихоновска Църква в 1974 г.

преминали границите, установени от догматическото и каноническото предание на Църквата. Това обаче не означава, че тия йерарси заедно с намиращите се в общение с тях клирици и миряни начаса трябва да бъдат обявени за напълно и автоматично отпаднали от Църквата и съответно за категорично безблагодатни. Бог дава или отнема благодатта. Дори отделна поместна Църква няма власт да отсъжда това. Само съборният разум на Вселенската Църква може да установи окончателното отпадане на дадена църковна общност от тялото на Църквата. Но в нашето съвремие на задълбочаваща се криза в православно църковно съзнание на всички нива и особено сред йерарсите на официалното православие ние не бихме могли да разчитаме това зримо да се осъществи.

Ограниченият човешки разум поставя следната дилема: „Ако вие не сте в общение с официалната църква, то значи я смятате за безблагодатна и отпаднала; ако пък не я смятате за отпаднала, то защо не сте в общение с нея?” Това е проблем – според израза на о. Серафим – „само за рационалисти”. Именно рационализмът има потребността непременно да получи безусловен отговор на въпроса „има или няма благодат в официалното православие” и дръзко се впуска да го изследва. При това обаче се забравя, че Христовата Църква е богочовешки организъм, в който има видима и невидима, тайнствена страна, в който действат и човешката воля, и Божият Промисъл. Човешките неправди, лъжи и предателства в Църквата за нас са видни в по-голяма или в по-малка степен и ние сме длъжни да ги отхвърлим и да се отстраним от тях. Но действието на Божията благодат не се поддава на рационален анализ от страна на човешкия разум. Днес ние не бихме могли да установим точен и изчерпателен набор от критерии и да твърдим, че ако дадена йерархия не отговаря на тях, то тя несъмнено вече е напълно лишена от Божията благодат. Това би било идея граничеща по дързост с разбирането, разпространено в средите на официалното православие, че благодатта снизхожда или се отнема в зависимост от актовете на църковната власт, при което се игнорира необходимостта самите тези актове да бъдат в пълно съгласие с правилата на Църквата и светоевангелските истини. За нашето спасение е достатъчно да не участваме в делата на отстъплението и е полезно да се въздържаеме от категорична отсъда относно действителността на тайнствата на официалните поместни църкви – както в отрицателен, така и в положителен смисъл.

За о. Серафим беше от изключително значение и позицията на Катакомбната Църква в самата Русия.²⁸ В статията си „Какво мисли Катакомбната Църква” от 1981 г. той привежда писмо на катакомбен клирик до негови духовни чедя. Като изследва еклесиологическите възгледи, изложени в него, о. Серафим заключава: „Можем да твърдим честно, че отношението на това послание към руското църковно положение и Московската патриаршия е идентично с отношението на Руската Задгранична Църква”²⁹ Думите на самия автор на посланието потвърждават този извод: „...отделилите се (от митрополит Сергей и неговия Синод – в ск. м. – К. Т.) не си задаваха въпроса благодатни или безблагодатни са последвалите митрополит Сергей. Те не поставяха този въпрос и не го решаваха”.

6. Специфичната роля на сергианството в съвременния антицърковен фронт

О. Серафим положи много усилия и за проследяването на най-актуалните тенденции в развитието на т. нар. световно или официално православие и съответно в развитието на еклесиологическите му концепции. При апостасийната ерозия на официалното православие, в която особено място заема еклесиологичната ерес икуменизъм, основанията за прекратяване на

²⁸ О. Серафим използва като синоними названията „Катакомбна Църква” и „Истинно-православна Църква”. Също така следва да имаме предвид, че към Катакомбната Църква в Русия той отнася всички православни клирици и миряни, които прекратиха общението си с митрополит Сергей след 1927 г., оставайки на принципни православни позиции, а не само тези, които веднага или впоследствие устроица църковния си живот на нелегално положение.

²⁹ Какво мисли Катакомбната Църква?, *The Orthodox Word*, No. 96 (1981) pp. 21-23.

църковното общение са достатъчно очевидни за тези, които искрено желаят да се ориентират в съвременната църковна ситуация и търсят истината. Практиката на църковно общение с инославните е недопустима и ясно санкционирана от църковните канони. При сергианството нещата са доста по-сложни. Чак до началото на 60-те години на XX в. сергианската Московска патриаршия странеше от икуменическото движение и дори го квалифицираше като неприемливо за православните. Разбира се, това беше в съгласие със съветската външна политика. Едва през 1961 г. Московската патриаршия, а след нея и другите поместни православни църкви в страните от комунистическия блок станаха членове на Световния съвет на църквите. Това се осъществи отново по заповед от властите в Москва, които решиха, че за тях е по-изгодно да използват тези църкви за външнополитическо влияние, отколкото за конфронтация със Запада, по линията на противопоставянето им на инославните. Веднага след новата директива икуменизмът нахлу с такава сила в Московската патриаршия, че през 70-те години на XX в. се стигна дори до случаи на причастяване на римокатолици и униати в нейни храмове. Така, от 60-те години на миналия век насетне икуменизмът и сергианството са два съвместно работещи фактора за разграждането на Православната Църква. Дотогава обаче самите сергиани твърдяха за себе си, че се придържат стриктно към нейните догмати, а компромисите, които допускат по отношение на светските власти не са нещо, излизащо извън рамките на историческата практика на Църквата. Разбира се, това не беше вярно, но бяха необходими много усилия, за да бъдат разобличени тези лъжливи твърдения. Не беше никак лесно в кипежа на борбата в следреволюционна Русия да се намери правилната ориентация и да бъдат разобличени коварните идеи на сергианството, които разграждаха самото понятие за Църквата. Изповедниците на Православието преминаха през огнено изпитание. Те отстояваха своята принципна позиция не в богословски диспути със сергианите, които нямаха моралните сили да им противостоят. Богословският диспут в болшевишка Русия беше на живот и на смърт, защото в него мястото на сергианите охотно заемаха чекистите, с характерните за тях „аргументи“ – заточения, затвор, мъчения, смърт. О. Серафим пише: „По време на разпитите следователите чекисти със сарказъм и злорадство доказваха ‘строгата каноничност’ на митрополит Сергей и неговата ‘Декларация’, която ‘не изменя нито каноните, нито догматите’. Невъзможно е да се опишат масовите разстрели, гонения и изтезания, стоварили се върху верните [чеда] на Христовата Църква.”³⁰ В същото време митрополит Сергей налагаше „запрещения“ на архиереите и свещениците, които не му се подчиняваха и прекъсваха църковното общение с него. По този начин те отказваха да бъдат въввлечени в подчинение на съветските власти и в сътрудничество с тях в борбата им срещу Църквата. Ето защо не е чудно, че „запрещенията“ на митрополит Сергей бяха като знак за ГПУ да арестува и изпраща на заточение изповедниците на вярата.

Руските новомъченици и изповедници отстояха със самия си живот православното разбиране за природата на Христовата Църква и ни оставиха своя безценен опит. О. Серафим осъзнаваше в пълнота значението на техния подвиг не само като мъченичество за Христа, но и като богословско достижение в защита на православното учение за Църквата и положи много усилия, за да го направи достояние на православните християни на Запад. Той събираше усърдно всяка достъпна за него информация за живота на Катакомбната Църква в Съветския съюз и за еклесиологическите възгледи на нейните представители, както в довоенния период на първоначалните гонения и постепенното преминаване към нелегално съществуване, така и в следвоенните десетилетия. През 1982 г., в последната година от живота си, той издаде книгата „Катакомбните светци на Русия“ ("Russia's Catacomb Saints. Lives of the New Martyrs", St. Herman of Alaska Press, Platina, CA 1982), в която са разкрити като противоположни един на друг сергианският и достоверният православен възглед за Църквата. О. Серафим е напълно солидарен с позициите на мъчениците и изповедниците, които представя на читателите. Поради това в опита си да очертаем неговите еклесиологически възгледи можем да се отнасяме към тия позиции като към негови собствени. Впрочем, те имат значение не само за еклесио-

³⁰ Какво мисли Катакомбната Църква?, *The Orthodox Word*, No. 96 (1981) pp. 21-23.

логичната ситуация в Русия, защото сергианството не е само типично руско явление. Неговите характерни черти и прояви можем да идентифицираме навсякъде в т. нар. световно или официално православие. Това с което най-вече се характеризира сергианството по времето на комунистическите режими е подчиняването на Църквата на богоборците, лишаването ѝ от нейната вътрешна духовна свобода и в крайна сметка коварно и жестоко включване на свещеноначалието в борбата на войнстващите атеисти за морално и духовно унищожаване на Църквата. В условията на политическа свобода и отпадане на страха от репресиите сергианството се трансформира в откровено предаване и продаване на светоевангелските принципи и свободата на Църквата срещу приятелство със силните на деня и произтичащите от това материални облаги и престижно обществено положение. Подобни прояви можем да открием и в поместните църкви, които не са попадали под комунистическа власт. Достатъчно е да си припомним предателското поведение на Константинополската патриаршия спрямо Руската православна църква и свети патриарх Тихон през 20-те години на миналия век: признаването на обновленците за законна власт на Руската църква в угода на болшевиките, призивите към патриарх Тихон да се оттегли заради „мира“ в църквата, призивите към православните да се примирят с обновленците. Виждаме именно духовно-интелектуална безпринципност, отблъскващо политиканство и ориентация към силните на деня заради облаги, каквито в Константинополската патриаршия са очаквали да получат от съветските власти, а също и поради огъване пред натиска на турското кемалистко правителство – верен съюзник на болшевиките.

Така че всичко казано от о. Серафим за сергианството – пряко или чрез думите на цитираните от него изповедници на Руската Църква – се отнася не само за Московската патриаршия, но и за останалите официални поместни православни църкви. Впрочем той заявява това директно, като нарича официалното православие — „отстъпническото ‘Православие’, което е изгубило усет за християнството”.³¹

По времето на Втората световна война, през 1943 г., в Съветския съюз, а след войната и в останалите страни от новообразувания комунистически блок, бе положено началото на нов период в отношенията между държавата и Църквата, през който Московската патриаршия, а с течение на времето и поместните православни църкви в останалите социалистически страни, бяха превърнати в „държавни църкви” на комунистическите правителства. Това беше и замисълът на сталинското „църковно възраждане”. Независимо от това, че Московската патриаршия „успя да измами цели поколения доверчиви църковни дейатели на Запад”, тя нямаше как да измами изповедниците на вярата в самата Русия, каквито в следвоенните десетилетия имаше не само в катакомбите, но и сред собственото ѝ паство. На един от тях, известния Борис Талантов, о. Серафим отдели особено внимание в книгата „Катакомбните светци на Русия”, като описа страданията му за вярата и публикува обширни негови материали. В края на 60-те години Талантов пише: „Сергианството не само не спаси Руската Православна Църква по времето на Й. Сталин, а напротив, доведе направо до загуба на истинската свобода на съвестта и до превръщането на църковната администрация в послушен инструмент на атеистичния режим”.³² Както в периода преди войната в Съветска Русия, така и през следвоенните години в страните от социалистическия лагер поместните православни църкви трябваше да отричат пред външния свят съществуването на каквито и да е гонения срещу религията от страна на властите. В Московската патриаршия Сталин беше обявен за „верен страж на православието”, а самата тя служеше като параван, зад който се изкореняваше вярата, насаждаше се неверието и се градеше атеистичното общество на „строителите на комунизма”. Следвоенното поколение епископи беше от друг дух дори в

³¹ Царският път. Истинското Православие в епохата на отстъплението, <http://www.bulgarian-orthodox-church.org/tr/lode/frseraphimrose-royalpathbg.pdf>

³² Russia's Catacomb Saints. Lives of the New Martyrs, из главата „Boris Talantov”, St. Herman of Alaska Press, Platina, CA 1982

сравнение със сергианските епископи отпреди войната. Приспособленството на новоръкоположените епископи към властите беше толкова голямо, че те „под един или друг предлог даже противодействаха на откриването на църкви и назначаването в техните енории на свещеници, които са били в концлагерите”.³³ Някои стигаха дотам, „сами да пристигат да закриват манастирите вместо да ги защитават (видях това с очите си)” – свидетелства авторът на катакомбното послание от 1962 г.³⁴ Всичко това даде основание на Борис Талантов да обобщи: “Московската патриаршия и повечето от архиереите тайно участвуват в организираната дейност на атеистичния режим, насочена към закриване на храмовете, ограничаване на разпространението на вярата и подриването ѝ в нашата страна.”

Наред с това, пред църковните администрации в СССР и страните с т. нар. „народна демокрация” бяха поставени и „нови задачи”. Те трябваше да послужат за активното разпространяване на комунистическата пропаганда по света от името на Църквата. За целта, по заповед от властите, през 60-те години на XX в. те се преориентираха, като изоставиха прокламираната си твърда привързаност към догмите и каноните на православната вяра и се включиха активно в икуменическото движение. Началото на този процес беше поставено през 1961 г., когато първа Московската патриаршия стана член на Световния съвет на църквите. Появи се т. нар. „ириническо богословие”, което се занимаваше с проблеми на мира, осъждаше надпреварата във въоръжаването и порицаваше американския империализъм за извършваните ядрени опити, като същевременно възхваляваше съветските мирни инициативи и „пропускаше” да забележи реципрочните съветски ядрени опити. Свещеното Писание се поставяше в служба на съветската външна политика и в него се откриваха за пръв път изказани... идеите за разоръжаването! Антикомунизмът беше обявен за противен на християнското учение. В същото време за комунизма не се казваше нищо подобно, въпреки че той сам винаги е обявявал себе си за атеистичен. „Съветското богословие” създаде цели теории, според които комунистическият обществен строй е единственият щастлив и справедлив, посочен уж от самото Евангелие.³⁵ Ириническото богословие търсеше „мира” във всички възможни сфери и в тази своя „последователност” стигна дотам да проповядва равноценност на всички изповедания. Кардиналите влизаха през царските двери в православните олтари, а православните йерарси открито се молеха с инославните. Като обобщена оценка за дейността на Московската патриаршията на международната сцена през следвоенните десетилетия о. Серафим привежда думите на Борис Талантов: „Дейността на патриаршията (Московската, в ск. м., К. Т.) е насочена към това да се поведе развитието на християнското движение по целия свят чрез средствата на измамата и лъжата по възможно най-погрешния път и по този начин – към неговото подриване.” Като илюстрация към последното той цитира заявлението на московската делегация на Всеправославното съвещание на о. Родос през 1961 година. В това заявление се твърди ни повече, ни по-малко, че православните “отхвърлят християнската апологетика и идеологическата борба със съвременния атеизъм.” Изобщо, предупреждава Талантов, “дейността на Московската патриаршия зад граница представлява съзнателно предателство спрямо Руската Православна Църква и християнската вяра. Тя се явява на световната сцена като таен агент на световното антихристиянство.”

Ако се опитаме да направим обобщение за очертаното от о. Серафим специфично място и роля на икуменизма и сергианството сред антицърковните явления на нашето съвремие, можем да кажем следното: Сергианството се появи в най-силната и най-устойчивата духовно от православните поместни църкви – Руската. Това стана по времето, когато тя беше подложена на безпощадни репресии, целящи нейното пълно физическо унищожение. В Русия сергианството беше вътрешното предателство, което подчини Църквата на богоборческата власт и я

³³ Пак там

³⁴ Какво мисли Катакомбната Църква?, *The Orthodox Word*, No. 96 (1981) pp. 21-23.

³⁵ *Russia's Catacomb Saints. Lives of the New Martyrs*, из главата „Boris Talantov”, St. Herman of Alaska Press, Platina, CA 1982

превърна в инструмент на нейната политика. Най-трагичният резултат от това предателство беше, че то подсече моралните съпротивителни сили на мнозинството от клира и църковния народ и с течение на времето ги поведе по пътя на отстъплението, по който – в съвсем други условия и по различни подбуди – вече беше поела голяма част от йерархията на останалите православни църкви. Комунизмът, а с него и сергианството, сякаш дойдоха за да ускорят ерозията на православните църкви, като смажат посредством съчетанието от насилие и предателство духовните сили в онези от тях, които по-трудно биха се поддали на духа на отстъплението, ако бяха оставени само под въздействието на съблазните, на славата и богатствата на този свят. С постигането на тези цели бе разчистен пътят за безпрепятственото нахлуване на икуменизма във всички поместни православни църкви.

7. Основните моменти на сергианската идеология

Макар и сергианството да се характеризира с неестествена симбиоза между църковната йерархия и антицърковните атеистични власти, в същото време то не е само църковно-политическо явление. Сергианството също така е изява на определен еклесиологически възглед. В основните си пунктове той е противоположен на светоотеческия богословски възглед за Църквата. Главният идеолог на сергианството, митрополит Сергей (Страгородски), на чието име бе и наречено то, заедно със своите последователи гледаше на Църквата преди всичко като на организация, чиито външни форми трябва да се запазят на всяка цена. За това, преди всичко, тя трябва да има одобрено от властите легално централно управление. Всичко останало има по-малко значение. За постигането на тази цел са допустими всякакви компромиси, включително и до това – вътрешният живот на Църквата да бъде изцяло подчинен на светските власти, макар и те да се ръководят от неприкрито антихристиянска идеология. Тази самоубийствена духовна и морална капитулация на Църквата пред нейните врагове се обосновава с тезата, че за да продължи мисията си в новите обществено-политически условия, тя трябвало да бъде „спасена” като под това се разбира ”спасяване” на нейната видима организация и най-вече на управленската ѝ структура.

Очевидно този възглед е твърде различен от светоотеческия възглед за Църквата, според който не хората спасяват Църквата, а самите те се спасяват в нея. Сам Господ има грижата за Своята Църква, която не загива, а напротив, утвърждава се толкова повече, колкото повече нейни чедра имат силите да вървят по пътя на изповедничеството. Сърцевината на богочовешкия живот на Църквата е духовният живот на нейното тяло в благодатта и истината, а не съществуването на организационните ѝ структури. Още от древност християните знаят какво трябва преди всичко да пазят при гонения. Св. Йоан Златоуст дава за пример поведението на змията, когато бива нападната от врагове. Тогава тя пази преди всичко главата си. За християните това е тяхната вяра. Тоест, на първо място стои духовната, а не материалната светиня. Ако предадем Църквата, ако сътрудним на богоборците, ако се откъснем от Христовата истина, то ние сме загубили най-важното и тогава не е никаква победа това, че сме запазили храмове, че има легална йерархия, църковна организация и легитимирано от властите нейно централно управление. Подобно „спасяване” на Църквата о. Серафим нарече „унищожаване на Православието в Русия”.³⁶

Впрочем самата действителност опроверга апологетите на сергианството, които изтъкваха „спасяването” на Църквата, за да оправдаят своя съюз с антихристиянската болшевишка власт. Последващото развитие показва ясно, че сътрудничеството с враговете на Църквата не може да доведе до нищо добро. След като използваша предателството на сергианската йерархия, за да сломят съпротивителните сили на църковния народ, болшевиките насочиха ударите си и срещу „легализираната” църковна организация, от която в навечерието на Втората

³⁶ Възгледите на о. Серафим (Роуз) за сергианството - <http://www.bulgarian-orthodox-church.org/rr/lode/s.rose-sergianstvo.htm>

световна война по цялото огромно пространство на СССР бяха останали открити малко повече от сто храма, а от целия епископат на Руската Църква на свобода се намираха само четири-ма управляващи архиереи (в това число и самият митрополит Сергей). За сравнение, по същото време преминалите към катакомбен църковен живот истинно-православни християни или „тихоновците”, както още се наричаха прекратилите общението със Синода на митрополит Сергей, имаха в нелегалност няколко хиляди църковни общини и тайни манастири.

Сергианите търсеха също така и идеологически оправдания за своите действия и не се поколебаха да използват Божието слово, за да оправдаят с него малодушието, конформизма и предателството си. „Няма власт не от Бога”, „трябва да се молим за властите” и други подобни формули бяха взети на въоръжение за успокояване на собствената съвест и съвестта на паството. Моленията за властите бяха въведени дори и в богослуженията. А там звучаха вече кощунствено. В храма свещенослужителите и църковният народ трябваше да се молят за успеха на атеистичната власт, която открито прокламираше целта си да унищожи Църквата и вярата в Бога. В същото време под натиска на същата тази власт сергианската йерархия трябваше да се откаже от църковната молитва за мъчениците, загинали за вярата си и за изповедниците, носещи своя страдалчески кръст в съветските лагери и затвори. Това властта оценяше като политическа демонстрация и сергианите послушно се отказаха от мъчениците и изповедниците. Нещо повече, митрополит Сергей хвърли върху тях вината за „конфронтацията” между Църквата и болшевиките и отрече, че те и страдат и умират за вярата си, а ги обяви за политически престъпници. Съветските власти периодически устройваха фарсове с участието на сергианите, които заявяваха пред чуждестранни журналисти, че в Съветска Русия няма и никога не е имало гонения срещу религията. Сергианската идеология не се посвени да „героизира” тази и подобна на нея лъжи, като създаде и разви нови и непознати до тогава теории, в които малодушието, лъжата и предателството бяха обявени за мъдро ръководене на църковния кораб и за изповедническо носене на „кръста на унижението”.

Сергианството не само свежда Църквата до видимата църковна организация. Сергианската йерархия обявява себе си за **самата Църква**. Тя държи клира и вярващите в свое подчинение със заплахата, че прекъсването на църковното общение с нея означава изпадане в „разкол”, отпадане от вселенската Църква и вечна гибел. Самият критерий за принадлежност към вселенската православна Църква, както се вижда, не е верови, а изцяло административно-дисциплинарен. Това не е пълнотата и чистотата на православната вероизповед, а изключително и само юрисдикционната принадлежност към някоя от взаимно признаващите се йерархии на официалните църкви. Ето защо за официалното православие предстоятели и йерарси на поместни църкви, които открито проповядват ерес, са по „подразбиране” „във” вселенската Църква, но прекратилите общение с тях поради тази тяхна проповед православни християни са „извън” нея – защото едните са „вътре в” организацията (с която се подменя Христовото тяло), а другите са „извън” нея. Поради това и „отпадането” на последните следва автоматично, по силата на разграничаването им от организацията. И това следва независимо от причините за прекъсване на църковното общение, независимо, че то има основание в догматическото и каноническо Предание на Църквата. Тази формална административно-дисциплинарна „еклесиология” е твърде далеч от светоотеческото разбиране за Христовата Църква. Тя свежда принадлежността към Църквата до членство в легитимна организация. Вярата няма определящо значение в това отношение. Хора с най-различен светоглед и верови убеждения – от крайни либерали, икуменисти и модернисти до крайни „ревнителни” и „традиционалисти” – независимо от своите, често пъти непримирими противоречия и взаимноизключващи се разбирания, всички заедно са „във” вселенската Църква, ако принадлежат към някоя от структурите на официалното православие.

Естествено, когато дадена църковна власт няма морален авторитет, тя не може да разчита на искрена поддръжка и любов от страна на клира и вярващите. Тогава тя може да ги държи в

подчинение манипулативно – само с помощта на „каноничната” принуда и на внушавания страх от „отпадане” от Църквата. Сергианството умъртвява предпоставките за действителна съборност, като прави от нея параван, зад който се крие произволът и тиранията на църковната власт спрямо клира и паството. В тази схема няма място за духовна свобода в Христа и за жива православна съвест. Те са безцеремонно потъпкани и заместени с „послушанието”, разбирано като безропотна покорност пред йерархията, дори когато тя проповядва или толерира ерес и/или съборно си служи с лъжа, за да прикрие най-безобразни, дълбоко безнравствени деяния на нейни членове.

Сергианската йерархия си присвои дори правото да се разпорежда с Божията благодат. Още митрополит Сергей с лекота „запрещаваше” дори и най-авторитетните йерарси на Руската Църква, които прекъсваха общението си с него или дори само отхвърляха административните му разпоредби като противоцърковни и смушаващи съвестта на Божия народ. Той обяви, че всички клирици, които са „запретени” от него, но не се съобразяват с това и продължават да служат, са извън Църквата, отпаднали са от Божията благодат и тайнствата, които те извършват, са недействителни. Мислене, което фактически приема, че благодатта снизхожда или се отнема в напълно формална зависимост от актовете на църковната власт, без оглед на нейната вяръност към Христовата истина, независимо от това дали подобни актове изразяват тази истина, дали по буква и дух съответстват на църковните канони и на светоевангелските истини. От гледище на такава една логика за спасението е нужно не да пребъдваме в истината на светото Православие, а да принадлежим към „канонична” църковно-административна структура. Впрочем, самата „каноничност” – това възлово за сергианството понятие – се обосновава по начин сходен с „принадлежността” към „вселенската Църква”. Критерият за „каноничност” не изхожда от каноните на светата Църква. Решаващият критерий за „каноничност” на дадена йерархия или поместна църква е, тя да се признава от йерархиите на останалите поместни църкви. Вселенската Православна Църква пък се свежда до техния механичен сбор. В същото време напълно се игнорира фактът, че днес мнозина йерарси и видни представители на официалните поместни църкви проповядват открито неправославни и еретически възгледи, влизат в молитвено общение с инославни и дори иноверци и въобще потъпкват съзнателно и дръзко каноните на Православната Църква. Но въпреки това те са „канонични”, защото останалите (които вършат същото) ги признават за такива. Така църковната йерархия започва да се възприема като канонична сама по себе си, в изцяло формално-самодостатъчния смисъл на това понятие. Оттук лесно се стига до многократно наблюдаваното парадоксално положение, че всичко което изхожда от „каноничната” йерархия е „канонично”, дори ако то е в явно нарушение на църковните канони. И обратно, всички, които преустановяват църковно общение с такава йерархия, по силата на самия този акт, напълно независимо от причините за него, са „неканонични” и „извън Църквата”, дори ако техните действия са в пълно съгласие с догматическото и каноническото Предание на Христовата Църква.

Самият о. Серафим синтезирано формулира основните моменти на сергианската идеология в свое писмо до о. Алексей Янг от 6 февруари (24 януари ст. ст.) 1975 г.: „Изглежда в ‘сергианството’ се съдържа важен ключ, за да бъде разбрано положението на Църквата като цяло. Сергианството ще става предмет на все по-остри и по-остри спорове... Същността на сергианството е свързана с проблемите, присъщи на всички православни църкви в наши дни: **изгубване на духа на Православието, пренебрежение към Църквата, възприемане на „организацията” като тялото Христово, вярването, че благодатта и тайнствата действат „автоматично”**. Логиката и благоразумното поведение няма да ни помогнат да преодолеем тези камъни за препъване – ще са необходими много страдания и духовен опит и малцина ще разберат същността на нещата.”³⁷

Тези изречения казват много. Първо, сергианството не е някакво специфично руско явление,

³⁷ <http://ortho-hetero.ru/index.php/publicism/1498>

то е присъщо на цялото съвременно официално православие. Второ, при последователността, в която са изброени отличителните характеристики на сергианството, о. Серафим изтъква на първо място тези от тях, които се отнасят до духовната страна: **изгубване на духа на Православието, пренебрежение към Църквата**; едва след това идват собствено еклесиологическите характеристики. Те са сякаш нещо вторично, производно от първичния и основен проблем, който е ерозията на духовната основа. Само като имаме пред вид тази фундаментална постановка в еклесиологическото мислене на о. Серафим, можем да не останем шокирани от загрижеността му да бъдат преодолени недъзите на сергианството („тези камъни за препъване“) в живота на ... Руската Православна Задгранична Църква – най-принципния и решителен идеен противник на сергианството! Излиза, че едно е идеологическото противостоене, а съвсем друго е същинското духовно противостоене. Ако първото няма за своя естествена основа второто, то няма откъде да черпи духовен ресурс и устойчивост. Истинската битка се води на по-дълбокото духовно ниво и тя е срещу ерозията на православната духовност, на православното църковно и духовно съзнание, ерозия, чийто мощен източник е глъбинно противохристиянският дух на времето. Ако тази битка бъде спечелена, то борбата на идеологическото ниво не е трудна. Идеологемите на сергианството рухvat в миг и нямат никаква сила за всички онези християни, които се стремят с дух и истина да бъдат верни на църковното Предание. И обратно, ако ние не противостоим по същество на разрушителния дух на времето, то идеологическото ни противостоене рано или късно се лишава от духовна сила, от действителни, църковни по своята същност, основания. Тогава естествено се стига до „снемане“ на идеологическите противоречия. Това не е трудно, след като вътрешната ерозия е довела до уеднаквяване на духовното съдържание на твоя живот, на твоите действителни ценности с живота и с ценностните нагласи на този, когото си възприемал за свой идеологически противник. Именно подобни процеси доведоха в наши дни до немислимата в близкото минало уния между Московската патриаршия и по-голямата част от Руската Задгранична Църква. Но ако – макар и лишена от духовна основа – борбата на идеологическото ниво с отстъплението продължи, то липсата на духовен ресурс обикновено се компенсира с фанатизиране, ожесточеност, анатемии... Именно това видяхме, когато след унията остатъкът от Задграничната Руска Църква се разпадна на отломъци, повечето от които възприеха именно подобни крайни позиции. А тъжните думи на о. Серафим: „...и малцина ще разберат същността на нещата“, се оказаха пророчески.

Но нека се върнем към самото сергианство. След като проследихме основните моменти във възгледите на о. Серафим относно отклоненията „вляво“, става напълно разбираема неговата оценка за сергианството като „еклесиологическа болест“, която се характеризира с „откъсване от духовните корени на православното християнство и подмяна на живота и цялостно Православие с външни и „канонични“ форми“.³⁸ Крайното заключение на о. Серафим е: “Сергианството е дълбока заблуда, отричаща самата природа на Христовата Църква”.³⁹

Следва

³⁸ Възгледите на о. Серафим (Роуз) за сергианството. - <http://www.bulgarian-orthodox-church.org/rr/lode/s.rose-sergianstvo.htm>

³⁹ Пак там, из главата „Глазовският епископ Виктор и неговото учение за свободата на Църквата”.